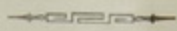

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՂԲԱՏԻ ԴՊՐՈՑԻ ՄԻ ԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾՈՑ

(ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԸ)

(Շար. ՍԻՈՆ 1934, էջ 209 էջ)

Երկրորդ մեծ մանրանկարը 17 ա. (պատկեր 4) Ընծայականն է, $21 \times 14 \frac{1}{2}$ սն. մեծությամբ. խմբանկարի կեդրոնում կանգնած է Յիսուս, իսկ կողքերից աւետարանն ընծայարկերով Սահակ Անեցին և իւր եղբայրը Առաքել: Յիսուս երկու անդամ բարձր է, քան կողքին կանգնած եղբայրները, մի միջոց նրա մեծութիւնը արտայայտելու,

բան, ոսկի տառերով «Ես եմ լոյս աշխարհի, որ զայն առ իսկն» գրած. ոսկեգօծ են և աւետարանի թերթերի եզրները, կողքից կախուած են կազմի կոպիչները: Աջով խաչակնքում է: Մօրուքը կարճ է և երկճիւղ, գլխի մազերը շագանակագոյն, որ իջնում են մէջքի վերայ և երևում են կողքերից: Բեխերը նուրբ և ծայրերը դէպի ցած թե-

(պատկեր 4)

որ զործադրում էր և ընդանդական մանրանկարչութեան մէջ. հազել է նա երկար, մինչև բորիկ ոտները հասնող տունիկայ. վերան ձգել է կարմիր երկար տողայ ձախ թևի վերայով, մի ծայրը մէջքին փաթած և բռնած ձախ ձեռքում: Նոյն ձեռքում բռնել է և կազմած, բայց աւետա-

քուած, չթռնքները կարմիր, բերանը կանոնաւոր, այտերը կեդրոնում թեթև կարմիր: Ուղղադ աչքերը ուղղուած են զիտողին: Դէմքի տպաւորութիւնը կենդանի է, բայց հանդարտ. գլխի շուրջը խաչադարդ, մեծ նիւթուս, կարմիր յատակի վերայ ոսկու փռով ծածկուած:

(պատկեր 5)

Յիսուսի աջ կողմից կանգնած է մի զգեստաւորուած վեղարաւոր, որ վերան կապոյտ փիլոն է ձգել եւ որի առաջին քղանցքները շնորհայի կերպով ցած են իջնում, հայրական սովորութեան համեմատ. փիլոնի վերայից ձգուած է խաչազարդ եմփորոն, ծայրերը սակեղարդով եւ ծոպերով վերջացած: Երկու ձեռքով, կարմիր թաշկինակի մէջ բռնել է սակեղօծ աւետարան, որ մատուցանում է Յիսուսին: Հագել է սեփն մօտեցող շապիկ, երկար՝ մինչեւ կարմիր եւ անկրօնիկ կօշիկներով ոտները: Մօրուքը զորշ է եւ մեծ. բխերը նոյնպէս ալիսառն. աշտերը թեթեւ կարմիր, աչքերն ու յոնքերը սև եւ կանոնաւոր: Վեղարը սուր եւ հայրական, փէշերն առնուած փիլոնի տակ: Գլխի վերայ սև թանաքով եւ արեւելեան բոլորքով զրուած է. «Բա. որդի Այ. ընկալ զքո սուրբ զաւետարանս ի մեղապարէս Սահակայ իբրև զխերեւելն այրոյն եւ ողորմեա»:

Ձախ կողմից ձեռքերն աղաչաւորի նման պարզած է համեմատաբար աւելի երիտասարդ մի ֆիլոսոփ, հագել է դօտեւորած պարեգօտ, կամ երկար պատմօճառ, կարմիր յատակի վերայ ոսկի ծաղիկներով. թեքը չեն սեղմուած: Կօշիկներն անկրօնիկ են, երկու կտորից, զմերով իրարից որոշուած, նման Տր-ի Ծերենիկի կօշիկներին, միայն առանց ծոպերի: Մօրուքը մեծ է, ծայրից փոքր ինչ ձեղքուած եւ արդէն սպիտակիկ սկրած. բայց գլխի մօտերը սև են եւ կողքերից ուսերի վերայ իջած: Գլխարկ չունի եւ վերքը զրուած է. «Առաքել ծառայ Այ.»:

Մանրանկարի երկրորդ կանաչ է, չրջանակներ կարմիր, վերան զրջով արմաւենիկը յիշեցնող բուսական զարդով ծածկուած:

Ձ.

Մնացած մեծ մանրանկարները աւետարանիչներն են իրենց սկզբնազարդերով. բայց այստեղ եւ Մարգարէն ցոյց է տալիս իւր ունակութիւնները, որքան եւ նրա թաւանդական լինի. 18ր — 19 ա. Մատթէոսն է իւր սկզբնազարդով. աւետարանիչը, 20,8 × 15,2 սն. մեծութեամբ չրջանակի հետ, նստած է առանց թիկունքի աթոռակի վերայ (պատկ. 5), որի երկու սաներն

ու նստելու տեղի մի կողքը երեւում են, զրջով զարդարուած, ոճաւորած բուսական զարդերով. հագել է երկար, մինչեւ ոտները հասնող առնիկայ եւ ձախ թեկի վերայից ձգել կապտաւուն տոգան, երկուսն էլ շնորհայի կերպով ծալքաւորած: Ոտներին սանդալ է, որի կապերը երեւում են ոտների վերայ: Ձախով բռնել է բաց գիրքը, իսկ աջով եղեգնեայ գրիչը զրել վերան՝ գրելու համար: Մօրուքը մեծ է եւ ծայրը թեթեւ երկուսի ձեղքուած, որ արդէն սպիտակիկ է սկսել, նոյնը եւ բխերը. չրթունքները եւ սիրուն ձեւակերպուած աշտերը թեթեւ կարմրաւուն են, աչքերը մօքերի ամփոփման արտայայտութեամբ, սև բիւրերով եւ ունքերով. գլխի մօտերը համեմատաբար աւելի սև են, հագլիւ նկատելի թեթեւ ալիսառնութեամբ: Աւետարանչի զէմքն ուղղուած է զէպի ձախ, երեքքաւորակն պրոֆիլով: Գլխի շուրջը մեծ եւ բոլորակ նիւթուս ունի, կարմիր առտաւը ոսկի փաշով ծածկուած:

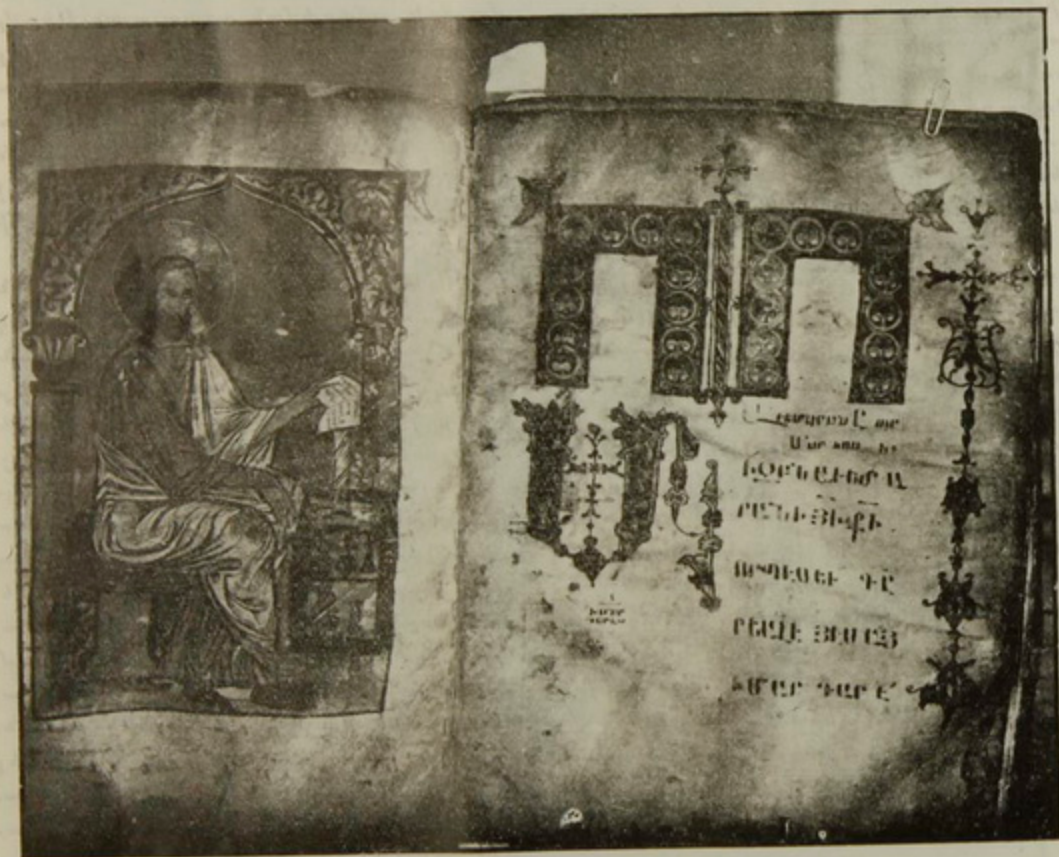
Աւետարանչի առաջ զրուած է սեղան, որի կէս մասն է երեւում. սեղանի չրջանակը բուսական գեղեցիկ օրնամենտով. սեղանի վերայ շարուած են զրջութեան գործիքները, կարկին, մկրատ, մագաղաթը ձեռքով մօշտայ եւ թանաքաման, զոյգ գրիչներ, զանակ եւ քերիչներ, վերջինները, տարաբաղդաբար կիսով չափ փշտած, ուստի եւ նրանց ձևի մասին պարզ զաղափար չենք կազմում: Սեղանի կողքից ձողի վերայ բարձրանում է զրակալը, բացուած օրինակով, որ յաւանդեն է յիշեցնում: Աւետարանչի առաջից՝ հեռաւոր տեսարանը ճարտարապետական շէնքի մի անկիւնն է, երկու լուսամուտներով եւ թեք կտուրի անկիւնամասով: Նկարի ֆոնը կապոյտն է: Ծրջանակը զարդարուած է զրաֆիկ, բուսական գեղեցիկ զարդով:

Ամբողջ մանրանկարը թողում է բարձր արուեստի տպաւորութիւն:

Սկզբնազարդը առանձին նորութիւն չէ տալիս, երկու իրար կողքի, երեքքաւորակն բոլորակներին մէջ զրուած է աւետարանի վերնագիրը. սկզբնազարդի մակերեսով զարդարուած է բուսական ոճաւորած մոտիւների մեծ եւ փոքր վարդակներով. երկու լիւնեալի մէջտեղից կախ-

ուած է ձուռնու ողորդ, եղերուած ոսկի գծով: Գ.ի մոտիւններն են ներքեւից վերն՝ հիւսիսէն, պարանահիւս օղակների մէջ աւ-
ցրած՝ ձողի վերայ, չորս թեանի տաղա-
ձեւեր, զրի պոչը արմաւենիով վերջացած: Իրի տառերի մոտիւններն են ութաձեւեր և
օղակներ, ոսկեով, կապոյտով, կարմրով
և սպիտակով երփնաւորած: Էստոնացի
գարգի հիմքը մի քառակուսի է, մէջը եր-
կրաշափական դարդերով, նրա վերայ բար-
ձրանում է միջին մասը՝ հիւստեւածքի և
արմաւենիկի դարդերով և վերջաւորում
խաչով, կիսալուսնի տակ:

Նոյ տունիկայ, ծալքերը մոյզ նարնջագոյ-
նով ստուերած, տողան ձգել է ձախ ուսի
վերայից, փաթաթել մէջքին և փէշերը
ցած թողել ծնկների վերայից, միւս մա-
տերով ծածկելով աղղրներն ու ծնկները.
տողայի գոյնը գորշ նարնջագոյն է, ծալ-
քերը բաց մանիշակագոյնով ստուերած:
Աջ ձեռքը, բռնած գրչով, շնորհալի աւ-
փաթաթեալ ցած է թողել ծնկան վե-
րայ, իսկ ձախով բռնել է ձողուոր գրա-
կալի վերայ բացուած իւր աւետարանը՝
«Սկիզբ աւետարանի յի. քի. | որպէս
գրեալ Եսայի մարգ. 8 սկսուածքով: Ուս-

(պատկեր 6)

Մարկոսը՝ 112 ր. (պատկեր 6) բազմած
է դարձեալ ցածրաթիւունք աթոռակի վե-
րայ, մանրանկարի մեծութիւնը $22\frac{1}{2} \times 14,8$ սմ, որի տաները և նստելու տեղի կո-
ղերը զարդարուած են արմաւենիկ և այլ
մոտիւններով. աւետարանիչը հազել է նա-
րնջագոյն, լայնաթեւ և մինչև տաները հաս-

քերի վերայ նկատելի են սանդալի կապե-
րը: Մօրուքը կարճ է և սև, ինչպէս և
բիւսերը, իսկ գլխի մագերը երկար և ցած
իջած թիւունքից: Քիթը, աչքերն ու յոն-
քերը կանոնաւոր, այտերի կեղրոնը թեթե-
կարմիր: Ունի բոլորակ մեծ նիւթուս, ու-
կու փռչով ծածկուած երեսը: Մանրանկարի

աջ եւ ձախ կողքերից որպէս շրջանակ, բարձրանում են ողորկ բուններով և ականթի զարդերի խոյակներով սրւնները, որոնց վերայ ձգուած է բեկուած կամարը: քով-թարը ծածկուած արմաւենիկը յիշեցնող բուսական զրաֆիկ զարդերով, անկիւններում այս զարդերի մէջ մի մի նուրբ կազմուածքով թռչուն, պէմքերն իրար ուղղած: Պէտք է ասել արուեստի այս անխ-

նիկան հազուադիւր է Հայոց մէջ և մահմետական, պարսկական արուեստի ազդեցութեան հետքեր պէտք է համարել:

Դրասեղանի պահարանի մէջ գատուած են անհրաժեշտ գործիքներն ու անոթները, դանակ, մկրատ, թանաքաման, ջրամաններ:

ԿԱՐԵԴԻՆ ՍՐԲԵՊՍ. ՅՈՒՍԷՓԵԱՆ
(Շարունակիկ)

ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

Ա Ր Շ Ա Մ Ի Դ Ր Ա Մ Ը

Հին գրամներու կարգին՝ ΑΡΣΑΜΕΣ (Արսամէս) վերտառութեամբ գրամ մը կը գտնուի, զոր կը նշանայեն զրամագէտք՝ Մովսէս Խորենացւոյ «Արշամ»-ին հետ, և կը գտան Փոքր Մոփաղ հայ թագաւորներու կարգը, չիարենալով ուրիշ տեղ տալ անոր. բայց մանրամասն քննութիւնէ եւ խորազնին ուսումնասիրութիւնէ ետք կը համոզուինք, որ Արսամէսի ընծայուած այս գրամը կապագորովկիոյ և կամ՝ աւելի հաւանականորէն՝ կոմմաղենէի վրայ իշխող թագաւորներէն մէկուն կը պատկանի, ոչ թէ Հայոց, և ոչ իսկ Ոսրոյնի, որ այս անունով թագաւոր չի ճանչնար:

Դրամին առաջին կողմին պատկերը կը ներկայացնէ Արսամէսի աջ զարձած կիսանդրին, զլուխը զգալ (calotte) և արքայական ապարօշ: Այս զգալը՝ հակառակ վիկտոր Լանգլուայի⁽¹⁾ և Ե. Բարլոնի⁽²⁾ կարծեաց՝ «հայկական» է, այլ

լատին քահանաներու զգալին նման զլուխալի (coiffure) մը, որ ամբողջ մազերը կ'ընդգրկէ և ճակատէն խոպոպկներ դուրս կուտայ, ինչպէս որ անձամբ ստուգած եմ այս պարագան:

Երկրորդ կողմը կը ներկայացնէ զէպի աջ վազող նիզակակիր ձիաւոր մը, որուն զլխուն վերեւ գրուած է՝ երկու ասղի վրայ՝

ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΑΡΣΑΜΟΥ

այսինքն՝ «Արքայի Արշամայ»:

Այս ձիաւորը շատ մեծ նմանութիւն ունի կապագորովկիոյ Արիարամէս թագաւորին պղնձէ գրամին երկրորդ կողմին, ինչպէս կը շեշտէ Ե. Բարլոն իր յիշեալ պատուական գործին մէջ, երես CXCIII: Եւ կոմմաղենեցիք՝ Ն. քան զՔ. 140-ին՝ «Սամէս» անունով թագաւոր մը ունեցած են, որուն մայրաքաղաքն էր Սամսատ, Շամուշատ կամ Շամշատ, և որուն գրամին վերտառութիւնն է՝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΑΜΟΥ, այսինքն «Արքայի Սամիայ»:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

(1) VICTOR LANGLOIS. Numismatique de l'Arménie dans l'antiquité. Paris, 1859:

(2) ERNEST BABELON, Les rois de Syrie, d'Arménie et de Commagène, Paris, 1890: